

УДК 332.122: 338.43

М. М. Тимошенко,
д. е. н., професор кафедри економіки НУБіП, директор,
Житомирський агротехнічний фаховий коледж
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5056-8200>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.16.31

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

М. Tymoshenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics of NUBiP,
Director, Zhytomyr Agricultural Technical College Zhytomyr Agricultural Technical College

ECONOMIC STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

У статті розглянуто особливості забезпечення сталого розвитку сільських територій як ключового напрямку забезпечення економічної стабільності та соціального добробуту України. Визначено, що в умовах війни та дестабілізації економіки надзвичайно важливо розробити ефективні економічні стратегії, які б сприяли сталому розвитку сільських регіонів. Досліджено економічні стратегії, які можуть бути застосовані для стимулювання сталого розвитку сільських територій України. Проаналізовано основні економічні механізми забезпечення сталого розвитку, включаючи цільову підтримку агропромислового комплексу, розвиток зеленої економіки та впровадження інноваційних технологій. Доведено важливість розвитку малого та середнього бізнесу для зміцнення економічної бази сільських громад. Визначено вплив державної політики та міжнародної співпраці на реалізацію зазначених стратегій. Запропоновано підходи щодо оптимізації економічних стратегій з метою досягнення сталого розвитку та забезпечення високого рівня якості життя на сільських територіях.

The purpose of the article is to study economic strategies aimed at the sustainable development of rural areas of Ukraine in order to determine effective economic mechanisms for their implementation. The urgency of stimulating the sustainable development of rural areas is determined by the need to ensure economic stability, improve the quality of life of the population, and preserve natural resources in modern conditions. Given the challenges facing rural regions, the development and implementation of effective economic strategies is of particular importance. Rural areas, which are an important component of the national economy, require a special approach to ensure their sustainable development. The research methodology includes a comprehensive analysis of existing economic strategies and approaches used for the sustainable development of rural areas. The methods of comparative analysis, systemic approach and the method of logical generalization were used to evaluate the effectiveness of various economic mechanisms. The study is also based on the analysis of statistical data and expert assessments regarding the implementation of economic strategies in different regions of Ukraine. The results of the study showed that the most effective strategies for the sustainable development of rural areas are the support of the agro-industrial complex, the development of the green economy, the introduction of innovative technologies and the stimulation of small and medium-sized businesses. It has been proven that an important component is also the development of infrastructure and raising the level of education and qualification of the population. It was determined that the state policy aimed at supporting rural areas and international cooperation play a significant role in the implementation of these strategies. The practical value of the article lies in the formulation of recommendations for the development and implementation of effective economic strategies that will contribute to the sustainable development

of rural areas. The proposed strategies can be used by state administration bodies, local communities and enterprises to optimize economic development, increase competitiveness and ensure a high quality of life in rural areas.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, державне регулювання, цільові державні програми, стратегії розвитку.

Key words: sustainable development, rural areas, state regulation, targeted state programs, development strategies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективний економічний розвиток сільських територій України виступає однією з ключових проблем сучасної економічної політики, оскільки саме ці регіони забезпечують значну частину національного продовольчого балансу, а також виступають важливим чинником соціальної стабільності та збереження культурної спадщини держави. Проте, в умовах військового стану сільські території стикаються з численними викликами, які перешкоджають їхньому сталому розвитку. Серед них виділяються такі проблеми, як зниження рівня інвестиційної привабливості, недостатня розвиненість інфраструктури, відтік працездатного населення, загальне зменшення чисельності сільського населення тощо. Крім того, низький рівень доходів мешканців сільських територій, обмежений їх доступ до якісної освіти та медичних послуг також негативно впливають на розвиток цих регіонів.

Сучасні економічні стратегії, орієнтовані на вирішення зазначених проблем, повинні бути адаптовані до специфічних умов сільських територій України. При цьому важливою складовою успішного сталого розвитку є впровадження інноваційних технологій у сільське господарство, а також розвиток альтернативних видів господарської діяльності, таких як зелений туризм та біоенергетика, що потребує активного стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу з боку держави.

Ключовим аспектом формування ефективних стратегій розвитку є також вдосконалення державної політики та нормативно-правової бази, що регулює розвиток сільських територій. Це передбачає наявність не лише прямих економічних стимулів, але й формування сприятливого інституційного середовища для залучення інвестицій та вдосконалення регуляторної політики. Важливою умовою при цьому є розвиток державно-приватного партнерства, що сприятиме більш ефективній реалізації економічних стратегій.

Таким чином, проблема сталого розвитку сільських територій України потребує комплексного підходу, що передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних аспектів їх функціонування. Відповідно, актуальність дослідження даної проблематики зумовлена необхідністю забезпечення високого рівня якості життя сільського населення та стабільного економічного розвитку села загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Економічні стратегії сталого розвитку сільських територій є предметом численних досліджень як в Україні, так і за кордоном. Основні напрями цих досліджень включають аналіз ефективності агропромислового комплексу, вплив інноваційних технологій, розвиток малого та середнього бізнесу, а також ролі державної політики та міжнародної співпраці.

Зокрема, дослідження питань розвитку агросектору, розкриті у роботі Л. І. Галас, показують, що його розвиток є ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку сільських регіонів. При цьому підкреслюється важливість модернізації даної галузі на засадах впровадження сучасних агротехнологій з метою підвищення рівня продуктивності праці, зниження витрат на виробництво та забезпечення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках [2].

Інший важливий напрям досліджень даної проблематики стосується розвитку малого та середнього бізнесу на сільських територіях. При цьому Ф. А. Важинський відзначає, що малі та середні підприємства є важливими джерелами зайнятості та доходів для сільського населення. В дослідженні визначається, що вони сприяють диверсифікації економіки сільських регіонів, зменшуючи її традиційну залежність від сільського господарства. Автор також стверджує про необхідність підтримки малого бізнесу через цільові державні програми та фінансове стимулювання [1].

Необхідно відзначити також дослідження Н. М. Довганик, у якому розкривається значення такої складової сталого розвитку сільських територій як державна політика та її вплив на економічні процеси. При цьому автор акцентує увагу на необхідності вдосконалення законодавчої бази та формуванні сприятливого інституційного середовища для розвитку сільських регіонів. При цьому відзначається важливість спрощення процедур реєстрації бізнесу та стимулювання інвестицій у сільську інфраструктуру [3].

Крім того, Ю. О. Чалюк зазначає, що міжнародна співпраця також відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Зокрема, підкреслюється той факт, що участь у міжнародних програмах та проектах дозволяє залучати додаткові інвестиційні ресурси та впроваджувати передові технології в сільських регіонах. Автор стверджує, що такий підхід сприяє підвищенню ефективності економічних стратегій та забезпечує стійкий розвиток сільських регіонів [4; 5].

Таким чином, бачимо, що наявні наукові напрацювання визначають важливість комплексного підходу до розробки економічних стратегій сталого розвитку сільських територій. При цьому існує об'єктивна потреба поглиблення досліджень даної проблематики для оптимізації підходів щодо забезпечення сталого розвитку сільських територій України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження економічних стратегій, спрямованих на сталий розвиток сільських територій України для визначення ефективних економічних механізмів їх реалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сталий розвиток сільських територій України є одним із ключових завдань сучасної економічної політики, що визначається необхідністю забезпечення розвитку національної економіки. При цьому економічні стратегії сталого розвитку сільських регіонів повинні враховувати багатогранність проблем та викликів, з якими стикаються ці території.

Однією з головних складових сталого розвитку є агропромисловий комплекс, який забезпечує значну частину економічного потенціалу сільських територій. Економічна нестабільність, пов'язана з війною, а також зростаюча конкуренція на міжнародних ринках вимагають впровадження інноваційних технологій у сільське господарство для забезпечення вищого рівня його ефективності. Практика розвинутих країн свідчить, що модернізація агропромислового комплексу, включаючи застосування сучасних агротехнологій, дозволяє підвищити продуктивність, знизити витрати та підвищити якість продукції. Відповідно, це сприяє не лише економічному зростанню, а й екологічній стійкості аграрного виробництва, зменшуючи його негативний вплив на навколишнє середовище [6].

Важливою складовою економічної стратегії сталого розвитку сільських територій виступає також ефективний розвиток малого та середнього бізнесу. Це обумовлюється тим фактом, що малі та середні підприємства сприяють диверсифікації економіки сільських регіонів, зменшуючи їх функціональну залежність від сільського господарства. Зокрема, в Україні розвиток сфери послуг та роздрібною торгівлі на селі уже забезпечує додаткові робочі місця та сприяє підвищенню рівня доходів населення. Тому подальше розширення видів господарської діяльності на селі здатне забезпечити ефективне стимулювання місцевої економіки. Разом з тим, для успішного розвитку малого та середнього бізнесу необхідно сформувати сприятливі умови господарювання, що передбачає забезпечення доступ до кредитних ресурсів, державну підтримку підприємства тощо. При цьому досвід попередніх років показують, що саме цільові державні програми фінансового стимулювання є найбільш ефективними інструментами для підтримки малого бізнесу на селі.

Таким чином, приходимо до висновку, що державна політика відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. При цьому основою такої підтримки є заходи, що реалізуються на макrorівні і передбачають вдосконалення законодавчої бази та формування сприятливого інституційного середовища для успішної реалізації економічних стратегій розвитку. В практичному аспекті державна підтримка повинна включати в себе субсидії, пільгові кредити і податкові пільги для сільського бізнесу, а також інші форми стимулювання економічної активності на сільських територіях. Важливою складовою при цьому є необхідність розвитку інфраструктури, що сприяє формуванню сприятливих умов для проживання та роботи в сільських регіонах, підвищуючи їхню привабливість та конкурентоспроможність. Зазначимо, що інструментарій реалізації проектів інфраструктурного розвитку уже діє в Україні після завершення реформи бюджетної децентралізації, коли територіальні громади одержали можливість фінансувати проекти розвитку інфраструктури за рахунок коштів, що надійшли у їх розпорядження при перерозподілі бюджетних надходжень.

Зазначимо також, що важливою складовою проектів розвитку сільських територій в даний час виступає соціаль-

на складова. Це пов'язано з тим, що саме підвищення рівня життя населення, забезпечення його доступу до якісної освіти, медичних послуг та соціального захисту є необхідними умовами для успішної реалізації економічних стратегій, оскільки саме вони і є ключовими цілями сталого розвитку згідно ПРООН. Дослідження експертів ООН показують, що соціальна стабільність сприяє економічному зростанню та сталому розвитку, оскільки забезпечує високу мотивацію та залучення населення до економічної діяльності [7].

Зрештою, в сучасних умовах важливого значення набуває екологічна складова сталого розвитку. Впровадження екологічно чистих технологій, збереження природних ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище є важливими умовами для забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій. Як свідчить світова практика, раціональне використання водних та земельних ресурсів, мають значний позитивний вплив на сталий розвиток. В Україні при цьому особливого значення набуває зелена енергетика, що в умовах війни, коли російські агресори цілеспрямовано нищать генеруючі потужності, набуває надзвичайної актуальності.

Таким чином, виходячи із зазначених проблем та завдань сталого розвитку можна сформувати ряд основних стратегій розвитку сільських територій, включаючи інструментарій їх реалізації, які можуть забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку села в Україні. До числа таких стратегій на нашу думку варто віднести наступні:

1. Стратегія поглибленої модернізації агропромислового комплексу. Метою такої стратегії є забезпечення підвищення продуктивності та екологічної стійкості сільського господарства. Ключовими інструментами реалізації даної стратегії є:

- впровадження сучасних агротехнологій, що передбачає формування бюджету державних субсидій на придбання сучасної сільськогосподарської техніки; формування та реалізація спеціалізованих навчальних програм для фермерів щодо використання новітніх технологій в агросекторі; збільшення приватних інвестицій та державного фінансування в спеціалізовані аграрні науково-дослідницькі установи для розробки інноваційних агротехнологій;

- розвиток екологічно чистого виробництва, для чого необхідно забезпечити: фінансову підтримку органічного землеробства; запровадити сертифікацію екологічно чистої продукції згідно з нормами ЄС; сформувати програми навчання аграріїв щодо методів органічного землеробства;

- оптимізація використання природних ресурсів, для чого необхідно запровадити державне регулювання управління водними ресурсами, включаючи системи зрошення; забезпечити інтеграцію інформаційних технологій для моніторингу стану ґрунтів та врожайності в господарську діяльність аграрних підприємств; стимулювати сільськогосподарських товаровиробників до впровадження технологій, що сприяють зниженню ерозії ґрунтів та збереженню біорізноманіття.

2. Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу на сільських територіях. Метою такої стратегії є диверсифікація сільської економіки та підвищення рівня зайнятості. Інструментарієм реалізації даної стратегії є:

- фінансова підтримка підприємництва, що реалізується через пільгові кредити та субсидії для малого та середнього бізнесу; формування місцевих фондів підтримки підприємництва; розширення цільових програм держав-

ного гарантування кредитів для малих підприємств, що функціонують у сільській місцевості;

— сприяння розвитку бізнес-інфраструктури на сільських територіях, що передбачає створення бізнес-інкубаторів та технопарків; забезпечення широкого доступу до сучасних комунікаційних технологій; стимулювання створення кооперативів та об'єднань сільських підприємств для підвищення їх фінансової стійкості;

— розвиток освітніх та консультаційних програм для сільських підприємств, що включає спеціалізовані курси з основ підприємництва та бізнес-управління для мешканців сільських регіонів; створення консультаційних центрів для надання підтримки малим підприємствам; підтримка програм стажування та обміну досвідом з успішними підприємцями, в тому числі — в рамках ПРООН.

3. Стратегія розвитку зеленої енергетики. Метою даної стратегії є скорочення залежності від викопних видів палива, формування внутрішніх джерел енергопостачання для села, а також покращення екологічної ситуації. Інструментами реалізації цієї стратегії є:

— підтримка проектів з відновлюваної енергетики, для чого варто скористатися програмами державних субсидій та грантів на встановлення сонячних панелей, вітрових турбін та біогазових установок, які реалізуються в рамках енергонезалежності під час війни; продовжити практику підтримки державою пільгових тарифів на електроенергію, що виробляється з відновлюваних джерел; забезпечити спрощення регуляторних процедур для запуску проектів з відновлюваної енергетики;

— інформаційна підтримка та освіта, котра передбачає популяризацію відновлюваної енергетики серед сільського населення; формування навчальних програм та семінари з питань зеленої енергетики для фермерів та сільських підприємств; поширення публікацій та інформаційних ресурсів з технічними та економічними аспектами встановлення відновлюваних джерел енергії;

— інфраструктурний розвиток, для чого необхідно забезпечити інвестиції у розвиток мереж для передачі електроенергії з відновлюваних джерел на рівня державно-приватного партнерства; сприяти формуванню логістичних центрів для підтримки інфраструктури відновлюваної енергетики; забезпечити розробку та впровадження програм з енергозбереження та підвищення енергоефективності у сільських будівлях та підприємствах.

Загалом зазначені стратегії, за умови їх комплексної реалізації, здатні забезпечити формування умов для підвищення ефективності сталого розвитку сільських територій України. Основними перевагами даних стратегій на нашу думку є їх функціональна спрямованість на забезпечення економічної стабільності на селі, підвищенню рівня життя сільського населення, а також орієнтованість на збереження навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

Таким чином, приходимо до висновку, щодо необхідності забезпечення комплексного підходу до розробки та реалізації економічних стратегій сталого розвитку сільських територій України. Важливою умовою при цьому є інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів, що дозволить забезпечити стійкий розвиток та підвищити якість життя населення сільських регіонів. Впровадження інноваційних технологій, підтримка малого та середнього бізнесу, вдосконалення державної політики та міжнародна співпраця є ключовими чинниками успішної та ефективної реалізації економічних стратегій розвитку.

Реалізація запропонованих стратегій сталого розвитку сільських територій України сприятиме підвищенню їхньої економічної стабільності, соціальної рівноваги та екологічної стійкості. При цьому модернізація агропромислового комплексу через впровадження інноваційних технологій та підтримку органічного землеробства підвищить продуктивність і екологічну безпеку. Забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу сприятиме багатофункціональній диверсифікації економіки та зростання зайнятості на селі, створюючи нові можливості для місцевих громад. Крім того, підтримка зеленої енергетики, що в даний час є об'єктивною потребою національної економіки, здатна сприяти не лише покращенню екологічної ситуації, але й необхідна для енергетичної незалежності сільських територій в умовах війни. Тому комплексний підхід до впровадження даних стратегій на нашу думку сприятиме всебічному сталому розвитку сільських територій та підвищенню рівня якості життя населення.

Література

1. Вазинський Ф. А., Колодійчук А. В. Особливості розвитку підприємництва на сільських територіях. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. № 21 (7). С. 120—124.
2. Галас Л. І., Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Особливості експортної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. Економічний форум. 2021. № 2. С. 74—79.
3. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Типологізація реформ місцевого самоврядування. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 42—47.
4. Чалюк Ю. О. Індексна оцінка соціально-економічної динаміки. Підприємництво та інновації. 2023. № 29. С. 45—52.
5. Чалюк, Ю. О. Стратегія соціально-економічного прориву КНР. Китаєзнавчі дослідження. 2021. № 3. С. 127—140.
6. Kaletnik G., Lutkovska S. Innovative Environmental Strategy Sustainable Development. European Journal of Sustainable Development. 2020. № 9(2). P. 89-98.
7. United Nations Development Programme: web-site. URL: <https://www.undp.org> (дата звернення 01.06.2024).

References:

1. Vazhynskyi, F. A., & Kolodiichuk, A. V. (2011), "Peculiarities of entrepreneurship development in rural areas", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 21 (7), pp. 120—124.
2. Halas, L. I., Dziamulych, M. I., & Shmatkovska T. O. (2021), "Peculiarities of export activity of agricultural enterprises in Ukraine", *Economichniy Forum*, vol. 2, pp. 74—79.
3. Dovhanyk, N. M., & Chaliuk, Yu. O. (2020), "Typology of local self-government reforms", *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31 (70), part 4, pp. 42—47.
4. Chaliuk, Yu. O. (2023), "Index assessment of socio-economic dynamics", *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, vol. 29, pp. 45—52.
5. Chaliuk, Yu. O. (2021), "Strategy of social and economic breakthrough of China", *Kytaieznachni doslidzhennia*, vol. 3, pp. 127—140.
6. Kaletnik, G., & Lutkovska, S. (2020), "Innovative Environmental Strategy Sustainable Development", *European Journal of Sustainable Development*, vol. 9 (2), pp. 89—98.
7. United Nations Development Programme (2024), Available at: <https://www.undp.org> (accessed 01 June 2024). *Стаття надійшла до редакції 01.08.2024 р.*